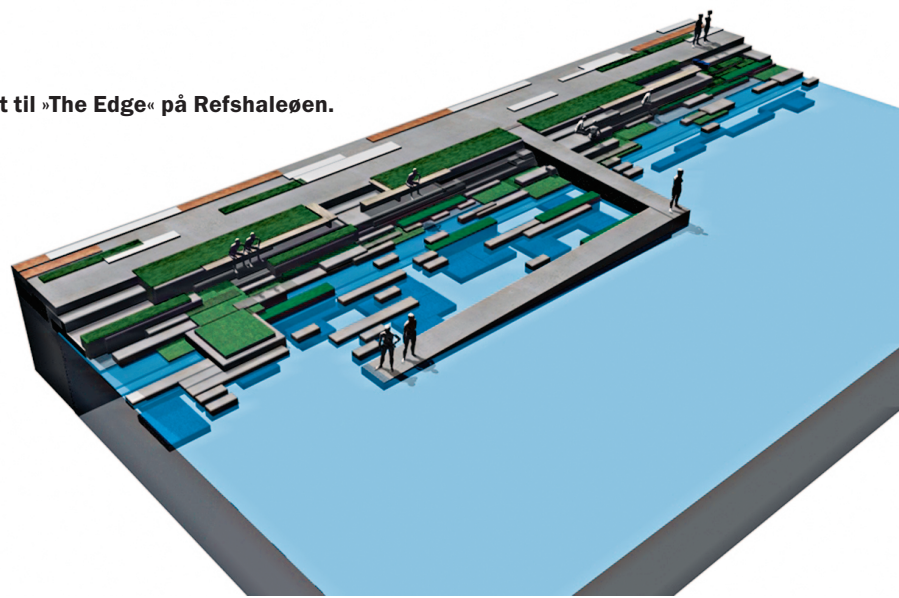

Skabelonloftet på Refshaleøen i København. FOTO: KRISTIAN HOLM

Michael Singers projekt til »The Edge« på Refshaleøen.

Udflugter. Den amerikanske landskabsarkitekt Michael Singer har besøgt Refshaleøen med en række ideer til en bæredygtig udvikling af den kunstigt skabte ø. Heri indgår en skulpturelt formet havneterrasse, en swimmingpool – samt østers- og muslingeproduktion, der kan rense havnens vand. Det handler om at skabe det gode liv i København.

De mange muligheders ø

AF LISBETH BONDE

På Refshaleøen er himlen høj, og der er masser af plads. På kun tre minutter kan man fra den 1. juni krydse over havneløbet fra Gefion Springvandet med »vaporettoen« = Movias havnebuss, da der nu er etableret en anløbskaj derovre. Så snart man ankommer, henses man til en anden verden og et langsommere *mode* – og kan børste storbyen af sig. Øen i havnen kan dog umiddelbart virke lidt spøgelsesagtig med dens megastore, udslidte industribygninger, som ligger spredt rundt på de flade vidder som terninger, der er kastet af en stor hånd, og visse steder er naturen ved at erobre øen med græs og selvsåede træer, men tag ikke fejl. Det er ikke en død ø, for der er masser af menneskelig aktivitet inde i de store industribygninger, og man kan godt komme hele vejen rundt på det store areal ad den ganske vist noget hullede asfaltvej med de buklede jernbanespor, som i sin tid blev benyttet af B&W til transport af materiel hen over land. Vi er tæt på centrum og dog så langt væk, på en ø, der blev inddæmmet i 1870'erne i forbindelse med udgravningen af et dybere sejløb i Københavns Havn.

Refshaleøen blev forladt, da B&W gik konkurs i 1996. Blandt kreditorerne var de fire pensionskasser PFA, Lønmodtagernes Dyrtidsfond, Sampension og PKA, der overtog den som kompensation for deres tab, når nu kassen var tom. Det vil dog være godt et årti endnu, før pensionskasserne kommer til at spinde guld på området, da Københavns Kommune har valgt først at byudvikle Nordhavn og Carlsberg-området. Engang havde 8000 værftsarbejdere og funktionærer deres daglige gang på det store skibsværft, og der var fast båd fart til øen, hvor skibsværftsarbejderne i travle perioder arbejdede i treholdsskift for at kunne holde trit med ordrene. Det var en af Danmarks rødeste arbejdspladser, og her blev Socialdemokratiet betragtet som et borgerligt parti. I spisepauserne sad man opdelt efter partifarve, fortæller direktør Christian Herskind fra ejendomsselskabet Reda, der er sat til at administrere området på pensionskassernes vegne. Han »bor« i en gul bygning med velsagtens Danmarks smukkeste udsigt. Herfra kan man se hele København på den anden side havnen og kongeskipet Dannebrog. Desuden har han udsigt til Rigets Flag eller Suverenitetsflaget, der vajer ved Batteriet Sixtus og kun går på halv, når monarken dør.

Den gule administrationsbygning forekommer noget usandselig ovre fra Langelinie kajen, men »det er det mest fotograferede hus i Danmark, selv om de færreste kender det. Det skyldes, at det altid kommer med, når man fotograferer Den lille havfrue fra Langeliniesiden,« fortæller Herskind, hvis opgave er at sørge for, at dette *terrain vague* lever og har det godt, indtil byudviklingen skydes i gang. Han gøder jorden, så at sige, og udvikler også metoder til, hvordan man kan administrere store, urbane områder i en ventetid, så de optimeres, og lokalplanerne kan vedtages på bedst tænkeligt grundlag, når der skal bygges boligkvarterer. »Det handler om at skabe liv. Det sker bedst, hvis man inviterer kulturelle iværksættere, fortrinsvis ledestjerner inden for deres felt, til at arbejde her. De har nu i et stort antal færdige atelierer, tegnestuer og kontorer på Refshaleøen, og da de fungerer som forbilleder, trækker de yderligere kreative iværksættere til. Men kunstnerne gider ikke kun være sammen med andre kunstnere. De vil gerne have, at der for eksempel også er autoværksteder, tømrere, smedeværksteder, husbåde og småfabrikker, der producerer forskellige ting.

B&W's gamle samlehal, hvor den kreative klasse er rykket ind. FOTO: SOFIE AMALIE KLAUGART

Diversiteten er derfor vigtig. Engang skal dette være en god bydel at bo i. Her tager jeg udgangspunkt i, hvad jeg selv gerne ville have omkring mig, hvis jeg skulle bo her, og det er langtfra utænkeligt, fordi her er så skønt.

Der skal være nemme adgangsforhold – for eksempel via en miljørigtig havnetunnel fra Nordkøbenhavn med forbindelse til lufthavnen og Sverige. Der skal selvfølgelig også være gode muligheder for at bo og arbejde her og nogle velassorterede forretninger, adgang til spændende kultur – både teater, film og billedkunst – og gode restauranter samt muligheder for at dyrke sport. Og så arbejder vi på et meget stort solfangerprojekt, der på sigt kan gøre os selvberørende med hensyn til elektricitet. Det kan lade sig gøre, fordi der er så meget plads herovre,« siger Herskind. I disse år arbejder mange, især kreative ildsjæle og kunstnere – for eksempel billedkunstnerne Frodo Mikkelsen og Søren Dahlgaard – i øens rustikke industriarkitektur, der har en usandsynlig god udsigt til havnen og Københavns skyline på den anden side.

LIDT ad gangen bliver de eksisterende bygninger sat i stand med nyt tag og nye vinduer efter devisen, at bygninger skal bruges for at holdes ved lige. Nogle af bygningerne er absolut bevaringsværdige, hvis ikke ligefrem fredningsegnede, mens andre klart skal rives ned om føje år. De bedste bygninger er allerede totalt renoverede efter arkitekten Dorte Mandrups anvisninger, og pt. er 95 procent af bygningerne udlejet, fortrinsvis til folk fra film-, design- og kunstverdenen, der gerne vil boltre sig tæt på storbyen og dog føle sig så langt fra den, at de kan tænke nyt. Området er 500.000 kvadratmeter stort. Til sammenligning er Nordhavn med sine 2 mio. kvadratmeter fire gange større end Refshaleøen, mens Carlsbergbyen er det mindste, nye byudviklingsområde med 330.000 kvadratmeter.

Deres udsendte er især imponeret over det 1400 kvm store »Skabelonloftet«, som ligger for enden af en stejl, udvendig trappe, vel i 5. sals højde. Her arbejder 54 kunstnere, designere, musikere, skribenter, lydfolk m.v. Undertiden lejer op til otte unge mennesker ét lokale, som de bruger på skiftende tidspunkter, men de har også et meget stort, fælles rum til rådighed, som de kan benytte, hvis de holder møder eller skal udstille. Det er vigtigt for de unge, kreative iværksættere at minimere de faste udgifter, så der bliver frihed til at tænke i nye baner. I Skabelonloftet er der tale om en smuk og rå arkitektur, som udfolder sig enestående og utroligt i højderne med olympisk udsigt til København, Trekroner og Sverige. Allerøverst på »lysloftet« holder restauratoren Lærke Hein til. Hun driver Karrierebar sammen med sin bror, installationskunstneren Jeppe Hein. Heroppe havde B&W i sin tid installeret en kæmpe projektor, der belyste de mange skabeloner, som man byggede skibene efter.

I den store hal under Skabelonloftet indretter man nu Europas største indendørs klatrecenter.

Københavns Kommune har investeret ni mio. og Reda et tilsvarende beløb i projektet, der vil glæde den store voksende kreds af mennesker, som hengiver sig til denne balancekrævende og opadstræbende sportsgren. I en lang, grå bygning ikke langt fra Skabelonloftet ligger desuden et flot, totalt moderniseret galleri – Yard Gallery. Både dette galleri og Skabelonloftet ledes af Anette Holmberg, der er cand.pæd. i billedkunst og selv billedkunstner. Hun definerer Skabelonloftet som en social skulptur i den tyske fluxuskunstner Joseph Beuys' ånd – altså som et kunstværk i egen ret. Hun er netop vendt hjem fra »et inspirerende seminar i New York«, fortæller hun, da vi mødes på Skabelonloftet. »Seminarer handlede om kulturel innovation af 10 forladte industribyer i USA, der i dag har fået nyt liv i kraft af kulturen. Som for eksempel byen Hudson, der var helt uddød, men som blev reddet takket være organisationen EFA – Educational Foundation of American Arts. Denne fond giver økonomisk støtte til døde industribyer, så kunstnere kan flytte ind som kunstnere i residence og udstille i de store, forladte industrihaller, som de søger penge til at modernisere til kunsthaller. Så kommer efterhånden flere kunstnere til, og til slut bliver byen attraktiv, også for andre samfundsgrupper. Den kreative økonomi er gnisten, som får udviklingen til at tage fart,« fortæller Holmberg, der holder til i et super stort kontor/atelier med kig til Sverige. Indimellem udlejer hun det til møder.

NEDE igen finder vi i forlængelse af Yard Gallery også en stor kantine/restaurant, Madeleines Madteater, der sørger for, at de mange brugere af området kan få en velsmagende frokost. Rummet er venligt, hvidt og højtloftet, og i en krog ligger et bjerg af far boys, som man kan tage frem og hvile kroppen i, hvis man skulle have brug for en slapper. Og så er der naturligvis havnekig også her. Ved et af langbordene indtager jeg en velsmagende, vegetarisk frokost sammen med Christian Herskind. Ved det næste bord sidder filmfolk fra Den europæiske Animationsfilmskole og ikke langt derfra også tegneseriefolkene Wulff og Morgenthaler. Snakken går på tværs af faggrupperne, og der er mulighed for mange faglige krydsbefrugtninger.

Over for Madeleines Madteater ligger en kæmpestore, gennemmoderniseret bygning, hvor Det kgl. Teater har sine værksteder. Her bliver scenografien til teatrets tre scener til – foruden en del udenlandske teatres scenografi. Bagved ligger den kæmpestore tidligere skibsværftshal, der i en periode fungerede som indendørs driving range for golfklubben. Den kan nemt rumme Rundetårn, og på facaden står der Refshaleøen og logoet Copenhagen malet med fire meter høje bogstaver. Denne store, grå hal huser nu Det kgl. Teaters scenemateriel til forestillingerne i Ulvedalene. I den lidt mindre hal ved siden af, er der noget at komme efter for legesyge og sportsudøvere, som vil andet end at klare op ad stejle klatrevægge:

Her kan man dyrke paintball og lasergames, spille fodbold på hoppepude eller ride på en rodeotyr. Der er vildt gang i den denne blå mandag, hvor det vrirler med ny-konfirmerede. I en anden hal ikke langt derfra kan man spille beachvolley hele året rundt uden at få så meget som en regndråbe eller et snefnug på kroppen. Og så er der atter kommet både på Refshaleøen: Copenhagen Yacht Service etablerede sig i 2011 i et smukt renoveret, gammelt, træbeklædt skibsværft med en indendørs marina efter amerikansk forbillede. Her betjenes bådejerne effektivt: Om morgenen kan de ringe ind og få deres både sat i vandet på et nærmere angivet tidspunkt – med eller uden picnic-kurv og kølig champagne.

Yderligere bør vi nævne den efterhånden ret kendte rumfartsindustri på Refshaleøen: I et lille hus ved siden af B&W's store værftsbygning, ligger »Copenhagen Suborbitals«, hvor rumfartsarkitekten Kristian von Bengtsson og opfinder Peter Madsen siden 2008 har udviklet rumraketter. Projektet viser, at det godt kan lade sig gøre for to entusiaster at arbejde i den lille, hyggelige skala med denne krævende teknologi uden staters og store rumfartsteknologiske institutter mellemkomst. Den 20. maj lykkedes det dem at lave en testopsendelse af raketten »Tordenskjold«, og i de de kommende måneder laver de yderligere fire testopsendelser på Refshaleøen.

Der er således plads til vidtgående eksperimenter på denne ø i Københavns Havn. Men der er mere endnu: Billedkunstneren, den jysk fødte »hedebonde« Annette Skov, plantede i november 2011 en 100 kvm stor hede som et forsøg på at få »donorlandet«, Jylland, nærmere bestemt Borris Hede, til at afgive noget af sin markante natur til storbyen. Hun har anvendt den robuste hedyling, *Calluna Vulgaris* og importeret 10 ton sand til formålet. I sensommeren vil det vise sig, om lyngen har slået rod og vil blomstre eller ej. Men da Deres udsendte tjekkede området forleden, så det ikke for lovende ud. Annette Skov har imidlertid alternative planer og giver ikke så let op: »Jeg tror, at transplantation af levende lyngplanter er nødvendig. Jeg henter planter – sikkert i Jylland igen – og monterer dem på området. Det bliver måske først i efteråret,« fortæller Annette Skov, der også har atelier på Refshaleøen. På den store græsplæne ved siden af heden er der grønkalpsproduktion i store plantekasser. Plantekasser, drivhuse eller containere er nødvendige, hvis man vil dyrke noget på Refshaleøen med den giftige jord.

Hen over sommeren vil folk komme strømende til de mange arrangementer på Refshaleøen, for eksempel afterparty i forbindelse med Distortion-festivalen, der foregår i begyndelsen af juni og Copenhell, en heavy metal koncert midt i juni. Her kan man dreje lydknapperne op på max, da der jo ikke er nogen naboer i miles omkreds. Der sker også noget, som tiltrækker den ældre generation: I den nyindrettede B&W Grand Ballroom med plads til 2000 mennesker har der netop været afholdt to John Mogensens-afener med plads til 2000 mennesker. De lyttede til hans musik og spiste hans livret, hakkebøf med løg, mens Jørgen de Mylius og Claus Hagen Petersen fortalte om hans liv. Men det anbefales at have nogen at holde i hånden, når man skal hjem igen, for når natten falder på, er der en temmelig uhyggelig atmosfære på den stort set mennesketomme ø.

I foråret gæstede Michael Singer (f. 1945) – en fremtrædende, amerikansk billedhugger, naturkunstner, øko-arkitekt m.m.m. – Refshaleøen med henblik på en workshop, der skulle udvikle nye visioner for området. Workshoppen fandt sted hos Anette Holmberg i Yard Gallery, og Reda havde på

forhånd udpeget et »site«, hvor Singer kunne skabe et nyt værk ud til havnen. Kernen i arbejdet var en undersøgelse af mulighederne for en selvberørende udvikling på øen. Michael Singer stikker sædvanligvis en kæp i vanetænkningens hjul, både når han arbejder i den store skala med kraftværker, lufthavne, kirkegårde eller genbrugsanlæg, og når han arbejder i den mindre skala som kunstner og arkitekt. Det overordnede mål med såvel hans indendørs som hans udendørs projekter er at dæmme op for industrialismens ødelæggelse af miljøet og samtidig få mennesker til at føle sig bedre tilpas ved bl.a. at invitere naturen ind i byrummet. Hans projekter følger sig sædvanligvis lydhørt ind i omgivelserne og tager sig generelt ud, som var de naturens eget værk.

Efter et ugelangt arbejde med 500 deltagere – heriblandt en del af øens lejere – fire workshops, besøg rundt om på øen, to forelæsninger, 15 performances og en lang række uformelle møder fremlagde Singer visionerne den sidste dag med sit powerpoint foredrag. De var vidtgående og fremtidsrettede: bl.a. skulle man hente varme fra rensningsanlægget Lynetten til et større antal containere og drivhuse, hvor man kunne dyrke økologiske grønsager, da man jo ikke kan dyrke jorden pga. forurening. Til vanding kunne man opsamle regnvandet fra de store haller på Refshaleøen, kombineret med rensat vand fra Lynetten. Et andet forslag var akvakultur, dvs. at dyrke østers og blåmuslinger i et bassin, som vil medvirke til at rense havnens vand. Samarbejdspartnerne er potentielt Amager Forbrændingen, Lynetten og Amagerværket. Projektets titel var »The Edge«, kanten, som en slags signatur for projektet, der er et stykke overgangsarkitektur med skulpturelle egenskaber i form af platforme ude i vandet, der forbinder landet med vandet. Denne »kaj« minder om nogle af Singers andre overgangsløsninger, bl.a. »Grand Rapids Riverwalk Floodwall« fra (1988-95) i Michigan, der er en ca. 200 m kunstigt skabt flodbrink med den for Singer så karakteristiske trappe- eller terrasseform. Udover de allerede nævnte forslag til et forbedret økosystem fremkom Michael Singer sammen med de mange deltagere med forslag om at etablere en swimmingpool ud til havnen og sidst, men ikke mindst at synlig- og levendegøre øens industrihistorie og dens nuværende lejere. Her kunne man inddrage ny teknologi i form af audioguides og apps til sin iPhone.

Ifølge Christian Herskind er der gode muligheder for at bruge Michael Singers visioner konkret: »De passer perfekt til stedet, fordi de har en rensende funktion. Jeg var tændt på dem fra starten – og for København er det et uhyre interessant projekt. Her tænker jeg især på hans 'The Edge', denne terrasse-formede kaj med de mange platforme ude i vandet. Den er jeg ret sikker på, at vi kan realisere snart.«

Refshaleøen er en af Københavns stadig uudnyttede lommer og enhver arkitekt og byplanlægers drøm: En dag vil der opstå en stor, ny bydel derovre med en helt unik udsigt. Forhåbentlig har man lært noget af skændslene Kalvebod Brygge med de mange ligegyldige bygninger, der nasser på den omkringliggende, smukke by og tager udsigten – og også af den menneskekedolde Ørestad, hvor man i overført forstand skærer sig på de mange fancy bygninger i beton, glas og stål, der ligger linet op ved de snorlige kanaler, og hvor stort set alle forretninger har til huse i det miljøforladte, gigantiske shoppingcenter Field's. Det gentager sig forhåbentlig ikke på Refshaleøen.

info om Refshaleøen: www.refshaleoen.dk og Michael Singer www.michaelsinger.com Copenhagens Distortions Final Party finder i år sted på Refshaleøen.